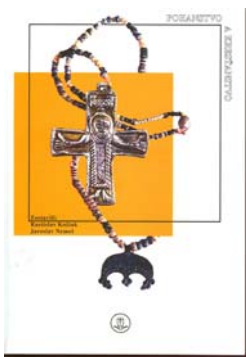

Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5.-6. II. 2003 v Banskej Bystrici.

Eds. Rastislav Kožiak – Jaroslav Nemeš.
Bratislava: Chronos, 2004. 320 s.

ISBN 80-89027-12-1

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené. Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

K interpretáciám a metodologickým riešeniam problematiky prijímania kresťanstva vo včasnom stredoveku z pohľadu archeológie

Hana Chorvátová

CHORVÁTOVÁ, Hana: *Archaeological Perspectives of Interpretation and Methodology in case of the Christianisation in Early Middle Ages*. In: Pohanstvo a kresťanstvo. Bratislava: Chronos, 2004, p. 163-169.

The aim of this contribution is to highlight the fact that the problem of christianisation is popular among the European archaeologists. The outcomes of the research done by foreign archaeologists have brought interesting information about the process of christianisation. Archaeologists are well aware of the limits of archaeological sources to reveal the truth about the complete religious system. Religious system cannot be investigated without the knowledge of the historical, cultural, anthropological, ethnological or social context. It has been revealed that the separate investigations of pagan and separate investigation of Christian customs have brought only very general conclusions; and generalisation is, actually, a very dangerous matter. This essay contributes to the necessary development of the interest in problems of christianisation.

KEYWORDS: Archeology, Early Medieval, Acceptance of Christianity

Problematika zmeny náboženstva - od pohanstva ku kresťanstvu - vo včasnostredovekej Európe bola a stále je predmetom značného záujmu a výskumu vo všetkých európskych krajinách vrátane Slovenska. Túto tému skúmajú historici,¹ archeológovia,² religionisti³

¹ Angenendt, A.: *Geschichte der Religiosität im Mittelalter*. Darmstadt 2000. V slovenskej historiografii podal prehľad stavu bádania kresťanstva v histórii so súhrnom staršej i novej domácej a zahraničnej literatúry R. Koziak. Koziak, R.: *Kristianizácia ako problém historického výskumu*. In: *Acta historica Neosoliensia*, 4, 2002, s. 87-94.

² Výber starších i novších štúdií: Krumhanzlová, Z.: *Počátky kresťanství v Čechách ve světle archeologických pramenů*. In: *Památky archeologické*, LXII, 1971, s. 406-456; Krumhanzlová, Z.: *Svědectví náboženského synkretismu na pohřebištích z doby hradištní v Čechách*. In: *Archeologické rozhledy*, XLII, 1990, s. 362-368; *Kultovní místo na pohřebišti v Lahovicích*. In: *Život v archeologii středověku*. Sborník M. Richtrovi a Z. Smetánkovi. Praha 1997, s. 394-401; Ersgard, L.: *The Change of Religion and its Artefacts. An Example from Upper Dalarna*. In: *Thirteen Essays on Medieval Artefacts fran. Papers of the Archaeological Institute University of Lund*. Lund 1993-1994; Sommer, P.: *Christianizace střední Evropy a archeologické prameny*. *Slavia antiqua*, XXXVII, 1996, s. 137-145; Sommer, P.: *Začátky kresťanství v Čechách, kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*. Praha 2001; Schülke, A.: *Die "Christianisierung" als Forschungsproblem der südwestdeutschen*

i sociológovia.⁴ Pozornosť viacerých spoločenskovedných disciplín je pri skúmaní spomínanej témy nevyhnutná. Zmena náboženstva nie je len záležitosťou prijatia nového náboženského systému, ale je predovšetkým zmenou v pohľade ľudí na svet, ktorý ich obklopuje, ľudskej existencie i celej ľudskej spoločnosti.⁵ Aj z toho dôvodu patrí spomínaná problematika k najzaujímavejším, ale zároveň i k najzložitejším témam archeológie i histórie. Problém nie je len v nedostatku prameňov, či už písomných alebo hmotných, ale najmä v pokusoch bádateľov preniknúť do sveta myšlienok, myšlienkových pochodov a náboženských predstáv jednotlivcov i celej včasnostredovekej spoločnosti. Zároveň je to práca a štúdium s mnohými úskaliami a večnými pochybnosťami. Riešenie problematiky kristianizácie je preto veľmi náročný metodologický problém. Tento príspevok bude len skromným pokusom zhrnúť niektoré vybrané doterajšie metodologické prístupy a možnosti riešenia tejto témy predovšetkým na základe archeologických prameňov. A zároveň sa bude snažiť naznačiť nové možnosti skúmania procesu kristianizácie práve na podklade hmotných prameňov.

Po druhej svetovej vojne nastal nielen vo vtedajšom Československu, ale i v ostatných európskych krajinách nebyvalý rozmach systematických archeologických výskumov. Vďaka týmto výskumom bolo u nás objavených niekoľko nových významných lokalít na južnej Morave, v Čechách, ale i na Slovensku. Výskumy priniesli mnoho nového zaujímavého i nečakaného archeologického materiálu.⁶ Archeológovia pod vplyvom týchto objavov sa začali domnievať, že prostredníctvom archeologických prameňov - ktoré boli početnejšie a "objektívnejšie" než písomné pramene, ktorých je málo, sú tendenčné a chýbajú v nich mnohé informácie, - možno objektívnejšie skúmať históriu⁷ a tiež sledovať náboženské zmeny.

Prvou takto u nás koncipovanou prácou, v ktorej bola riešená otázka šírenia kristianizácie na podklade výhradne archeologických prameňov, bola štúdia Z. Krumhanzlovej.⁸ Autorka hneď v úvodnej pasáži vyzdvihla ako základ pre jej úvahy a závery o kristianizácii v Čechách archeologické pramene, najmä nálezy z včasnostredovekých pohrebísk. Ťažisko jej štúdie je obsiahnuté v častiach nazvaných: "Poměr křesťanství a pohanství" a "Projevy christianizace na slovanských hřbitovech v Čechách". V prvej menovanej časti sa Z. Krumhanzlová venovala "dokladom" pohanstva zachytiteľných archeologickým výskumom. Medzi pohanské prejavy

Gräberarcheologie. In: Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, 27/28, 1999/2000, s. 85-117, autorka tu podala veľmi podrobný prehľad o vývoji názorov na danú problematiku v nemeckej archeologickej literatúre; Krohn, N.: Von der Eigenkirche zur Pfarrgemeinschaft: Kirchenbauten und Kirchengräber der frühmittelalterlichen Alamannia als archäologische Zeugnisse für nobilitäre Lebensweise und christliche Institutionalisierung. In: Helmig, G. - Förderer, A. (edd.): Centre - Region - Periphery. 3 rd International Conference of Medieval and Later Archaeology. Basel (Switzerland) 10th - 15 th September 2002. Vol. 2. Bad Bellingen - Hertingen 2002, s. 166-178.

³ Eliade, M.: Dejiny náboženských predstáv a ideí II. Bratislava 1997, tam i ďalšia literatúra.

⁴ Weber, M.: Sociologie naboženství. Praha 1998; Weber, M.: Protestanská etika a duch kapitalizmu. In: Metodologie, sociologie a politika. Praha 1998, s. 185-245.

⁵ Ersgard, L.: The Change of Religion..., s. 79; Smetánka, Z.: Archeologické etudy. Praha 2003, s. 61.

⁶ Jedným z najvýznamnejších objavov bolo odhalenie kamenných kostolov v Uherskom Hradišti - Staré Město v polohe "Na valách" a v polohe „Špitálky“, Hrubý, V.: Hrubý, V.: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha 1955; Poulik, J.: Nález kostela z doby říše velkomoravské v trati „Špitálky“ ve Starém Městě. In: Památky archeologické, 46, 1955, s. 307-347.

⁷ Třeštík, D.: K poměru archeologie a historie. In: Archeologické rozhledy, LII, 2001, s. 357-361. D. Třeštík vo svojom diskusnom príspevku okrem iného uviedol, že obľúbeným argumentom pritom bolo naivné, ale ku podivu vážne brané tvrdenie, že sa tak vykopáva najpravdivejšia pravda, pretože predsa tie písomné pramene, s ktorými pracujú historici, sú tendenčné, skreslené zámerom svojich autorov a teda zavádzajúce, zatiaľ to, čo objavujú archeológovia, ničím takým zaťažené nie je, je to úplne a vlastne objektívna pravda o dejinách, ktorú máme k dispozícii, s. 357.

⁸ Krumhanzlová, Z.: Počátky křesťanství v Čechách ve světle archeologických pramenů. In: Památky archeologické, 62, 1971, s. 406-456.

zaradila kultové miesta nachádzané na pohrebiskách, odchýlky pohrebného rítu - tzv. vampirizmus a prítomnosť tzv. "sepulkrálnej symboliky" v hrobe, ako vkladanie vajec do hrobu a tzv. obol mŕtvych. Na základe pozorovaní pohanských prejavov na pohrebiskách dospela k názoru, že hmotné pramene naznačujú inú situáciu v prijímaní kresťanstva ako písomné záznamy. Autorka vyslovila domnienku o kresťanstve v 9. až 12. storočí v Čechách ako síce veľmi hrubom a povrchnom, ale rozhodne prevažujúcom nad pohanstvom v plnom slova zmysle.⁹ V druhej časti sa Z. Krumhanzlová zaoberala kresťanskými prejavmi. Prejavy kresťanstva rozdelila do dvoch skupín, a to na: "nepriame stopy kresťanstva" a "priame doklady kresťanstva"¹⁰. Medzi nepriame stopy zaradila päť prejavov: a) *zmenu rítu* - prechod od žiarového pochovávaní k pochovávaní nespálených tiel, b) *niektoré spôsoby pohrebu* - orientácia mŕtvych s hlavou na západ, prípadne tzv. kňazská orientácia východo - západná, c) *členenie cintorína*, d) *obsah hrobov* - ubúdanie milodarov z pohrebnej výbavy, e) *vývoj vnútorného usporiadania cintorína*. Za priame doklady kresťanstva považuje Z. Krumhanzlová: a) *nálezy omšových kalichov*, b) *ostatkové kostičky*, c) *nálezy krížikov a motív kríža na šperkoch*, d) *kaptorgy*, e) *železné lyžičky*, f) *kovania omšových kníh*, g) *aquamanilie*, h) *chrámové poklady*, i) *kresťanské symboly* a j) *pohreby v kostoloch*. Jednotlivé priame doklady kresťanstva pochádzali z rôznych nálezových situácií - zo sídliskových vrstiev, z hrobov i pokladov. Absencia misijných krížikov v Čechách na rozdiel od ich častých nálezov na Morave ju priviedla k myšlienke o "inom kresťanstve" v Čechách a na južnej Morave.¹¹ Autorka bližšie nehodnotila nálezové okolnosti jednotlivých "priamych dokladov kresťanstva". Takmer vždy ich považovala za priamy dôkaz kresťanského vplyvu, či priamu znalosť kresťanstva.¹² Pri jednotlivých predmetoch väčšinou len opisovala ďalšie analogické nálezy z jednotlivých oblastí strednej Európy.

Z. Krumhanzlová sa ku uvedenej problematike neustále vracala najmä v súvislosti s nálezom kultového miesta na pohrebisku v Lahovicích.¹³ V neskorších prácach však nehodnotila Z. Krumhanzlová náboženskú situáciu v Čechách v 9. až 12. storočí tak jednoznačne v prospech kresťanstva. Upozorňovala skôr na ňu ako "na zložité obdobie so zložitou situáciou v období birituality a synkretizmu, t.j. v procese súžitia kresťanstva so starými zvykmi".¹⁴

Zo starších slovenských prác, ktoré sa zaoberajú šírením kresťanstva na podklade archeologických prameňov, by sme mohli spomenúť prácu E. Kolníkovej¹⁵ o minciach ako obole mŕtvych, ktoré považuje za prejav kresťanskej viery. Od 90-tych rokov sa tejto problematike intenzívne venuje M. Hanuliak,¹⁶ ktorý svoje práce koncipuje podobne ako Z. Krumhanzlová hlavne na podklade archeologického materiálu z pohrebísk 9. až 12. storočia. Pracuje predovšetkým s pohrebiskami z juhozápadného Slovenska, ktoré podrobne skúma

⁹ Krumhanzlová, Z.: Počátky křestanství v Čechách..., s. 416.

¹⁰ Krumhanzlová, Z.: Počátky křestanství v Čechách..., s. 417, 424.

¹¹ Krumhanzlová, Z.: Počátky křestanství v Čechách..., s. 427, 428

¹² Krumhanzlová, Z.: Počátky křestanství v Čechách..., s. 427.

¹³ Krumhanzlová, Z.: Svědectví náboženského synkretismu na pohřebišťích z doby hradištní v Čechách. In: Archeologické rozhledy, XLII, 1990, s. 362-368; Kultovní místo na pohřebišti v Lahovicích. In: Život v archeologii středověku. Sborník M. Richtrovi a Z. Smetánkovi. Praha 1997, s. 394-401.

¹⁴ Krumhanzlová, Z.: Svědectví náboženského synkretismu..., s. 368.

¹⁵ Kolníková, E.: Obolus mŕtvych vo včasnostredovekých hroboch na Slovensku. In: Slovenská archeológia, XV, s. 189-254.

¹⁶ Hanuliak, M.: Ku vzťahu pohanstva a kresťanstva na podklade archeologických prameňov. In: Slavica Slovaca, 28, 1993, s. 15-20. Hanuliak, M.: Pohansko-kresťanský synkretizmus a jeho prejavy na nekropolách z mladšieho úseku včasného stredoveku. In: Studia archaeologica Slovaca mediaevalia, III-IV, 2000-2001, s. 109-124.

zo sociálneho, náboženského i etnického aspektu.¹⁷ M. Hanuliak v súvislosti so skúmanou problematikou kristianizácie predložil i návrh metodologickeho skúmania vypovedacích schopností archeologických prameňov k tejto téme.¹⁸ Uplatnením navrhnutých metodologických prístupov načrtol M. Hanuliak vývoj kristianizačného procesu na západnom Slovensku.¹⁹

Obe vyššie uvedené práce sa pokúšali obsiahnuť všetky prejavy šíriaceho sa kresťanstva a doznievajúceho pohanstva na mnohých pohrebiskách zo širšieho územia. Výsledkom oboch štúdií sú veľmi všeobecne a zároveň dosť jednoznačne prezentované závery o prenikaní kresťanstva do povedomia včasnostredovekej spoločnosti. Častokrát sú v štúdiách len spomenuté niektoré javy priradované či už k pohanstvu alebo ku kresťanstvu a chýbajú pri nich ďalšie hľadania súvislostí so skúmanou problematikou a najmä pokus o pohľad do duchovného sveta ľudí.

I v zahraničí sa už niekoľko desaťročí archeológovia venujú podobným úvahám a otázkam o sledovaní kristianizácie na podklade archeologických prameňov. Zároveň sa v štúdiách s touto tematikou objavujú časti smerujúce k možnostiam interpretácie archeologických prameňov k náboženským predstavám.²⁰

Významne do problematiky kristianizácie prispel nemecky archeológ L. Pauli, ktorý sa vo svojich prácach zaoberal práve skúmaním náboženských predstáv na základe archeologických nálezov nielen vo včasnom stredoveku, ale i v dobe laténskej.²¹ L. Pauli sa vo svojich prácach, tykajúcich sa včasného stredoveku, zameral najmä na osvetlenie prechodného obdobia medzi pohanstvom a kresťanstvom na území dnešného Bavorska. Pracoval takmer výlučne s archeologickým materiálom, pretože k tomuto obdobiu sa dochovalo veľmi málo písomných správ o bavorskom území.²² L. Pauli odmietol hľadať a sledovať tzv. "doklady pohanstva", ale snažil sa preskúmať, ktoré fenomény ostali zmenou náboženstva nedotknuté.²³ Takúto možnosť mu poskytla nálezová situácia z pohrebísk Laterhofen²⁴ a Walda.²⁵ Po preskúmaní hrobovej výbavy niektorých hrobov zo spomínaných pohrebísk dospel k názoru, že niektoré zvyklosti ostali zmenou náboženstva nedotknuté a pokračovali v novej, teda kresťanskej viere ďalej. Ako konkrétny príklad uviedol obľúbenosť nosenia amuletov v starom náboženstve a relikvií v novom. Oba predmety majú rovnaký účinok: chrániť svojho nositeľa pred zlými silami.²⁶

¹⁷ Hanuliak, M.: Aussagefähigkeit archäologischer Quellen aus Flachgräberfeldern des 9. - 12. Jahrhunderts. In: Slovenská archeológia, 38, 1990, s. 147-192.

¹⁸ Hanuliak, M. Pohansko-kresťanský synkretizmus..., s. 110.

¹⁹ Hanuliak, M. Pohansko-kresťanský synkretizmus..., s. 119, 120.

²⁰ Geary, P. J.: Zur Problematik der Interpretation archäologischer Quellen für die Geistes- und Religionsgeschichte. In: Archaeologia Austriaca, 64, 1980, s. 111-118.

²¹ Pauli, L.: Keltischer Volksglaube. Amulette und Sonderbestattungen am Dürnberg bei Hallein und eisenzeitlichen Mitteleuropa. München 1975; Pauli, L.: Heidnisches und Christliches im frühmittelalterlichen Bayern. In: Bayerische Vorgeschichtsblätter, 43, 1978, s. 147-157, Pauli, L. und Glowatzki, G.: Frühgeschichtliche Volksglaube und seine Opfer. In: Germania, 57, 1979, s. 143-152; Pauli, L.: Heidnische und christliche Bräuche. In: Dannheimer, H./Dopsch, H. (Hrsg.): Die Bajuwaren. Vom Severin bis Tassilo 488-788. Gemeinsame Landesausstellung des Freistaates Bayern und des Landes Salzburg. Rosenheim/Bayern Mattsee/Salzburg 19. Mai bis 6. November 1988. Korneuburg 1988, s. 274-280.

²² Pauli, L. Heidnische und christliche Bräuche..., s. 274.

²³ Pauli, L. Heidnische und Christliches..., s. 148.

²⁴ Pauli, L. Heidnische und Christliches..., s. 148, 150, 152.

²⁵ Pauli, L. Heidnische und christliche Bräuche..., s. 276-277.

²⁶ Pod relikviu sa rozumie materiál rozličnej substancie, ktorý pôsobí zjavne podobne ako pohanské amulety, a často sú nosené v rôznych puzdrách. Vo včasnom stredoveku to boli obľúbené tzv. dotykové relikvie z ľubovoľného materiálu: prach alebo pôda z blízkosti hrobov svätých, textilie alebo len vlákna, ktoré prišli do kontaktu so svätým a pôsobia rovnako ako amulety. Pauli, L.: Heidnische und christliche Bräuche..., s. 277. K podobnému záveru dospel i P. J. Geary, ktorý na podporu tejto teórie uviedol

J. P. Geary sa vo svojej štúdií²⁷ venoval problému skúmania kresťanstva nielen z pohľadu archeológie, ale i histórie. Pri archeologických prameňoch poukázal na ich obmedzené možnosti vypovedať o celom náboženskom systéme.²⁸ Pri práci s písomnými prameňmi upozornil na problém, s ktorým sa stretávajú historici,²⁹ a to na veľký rozdiel medzi doktrínami a normatívnymi smernicami na jednej strane a náboženstvom ako kultúrnym systémom na strane druhej. J. P. Geary, ako americký archeológ má veľmi blízko ku kultúrnej antropológii, a preto odporúča pri riešení tejto problematiky využiť poznatky kultúrnych antropológov skúmajúcich mimoeurópske kultúry a pozerat' sa na kresťanstvo ako na kultúrny systém. Považuje preto za značne neplodné rozdelenie tohto systému na pohanské a kresťanské elementy.³⁰ Navrhuje, aby sa bádatelia pokúsili pochopiť, že tieto rôzne a zdanlivo protirečivé elementy tvoria jeden nedeliteľný celok. Každý pokus vychádzajúci zo skúmania izolovaných elementov pri štúdiu náboženského systému je odsúdený k neúspechu.³¹ Ako prípadový model uviedol skúmanie kultu relikvií a mŕtvych vo včasnom stredoveku. V oboch prípadoch (i s využitím písomných prameňov) dokázal dôležitú rolu relikvií (pozri pozn. 26) pri upevňovaní kresťanstva i významné a rovnako dôležité postavenie mŕtvych, ktorí sú, ako v minulom tak i v novom náboženstve, dôležitými členmi spoločnosti.³²

Švédsky archeológ L. Ersgarda vo svojej eseji pripomína častý omyl bádateľov skúmajúcich šírenie kresťanstva v západnej Európe. Na zavedenie kresťanstva sa totiž obvykle nazerá ako na synonymné s nejakým typom administratívnej reformy, obsahom ktorej je "hotová vec". Avšak zmena náboženstva neznamená iba osvojenie si nového systému viery, ale vyžaduje to zmenu v ľudských konceptuálnych svetoch. Menili sa, pretože nastala tiež radikálna zmena v ľudskej existencii.³³ Zároveň upozorňuje i na skutočnosť, že pohanstvo je zvyčajne opisované ako náboženstvo spoločnosti založenej na príbuzenských vzťahoch, zatiaľ čo príchod kresťanstva sa stáva i synonymom vytvorenia sa hierarchickej spoločnosti "feudálneho typu". V svojej eseji sa pokúsil študovať zmeny náboženstva vo farnosti Leksand

výraznú, až nezvyčajne silnú obľúbenosť relikvií v kresťanstve na území západnej Európy v porovnaní s ostatnými časťami sveta, kde sa taktiež šírilo kresťanstvo. Ako príklad uviedol situáciu v Mexiku, kde sa relikvie vyskytovali minimálne. Geary, P. J. Zur Problematik der Interpretation..., s. 115. I český archeológ P. Sommer poukazuje na podobný jav v súvislosti s enkolpionmi, pôvodne akéhokoľvek ochranného prostriedku, premeneného do kresťanskej podoby pektorálu. Sommer, P.: Začátky křesťanství..., s. 45.

²⁷ Geary, P. J. Zur Problematik der Interpretation..., s. 111.

²⁸ Geary, P. J. Zur Problematik der Interpretation..., s. 111.

²⁹ Zároveň však poukázal na niektoré dôležité poznatky historikov k historickej situácii šírenia kresťanstva. Upozornil podobne ako Ch. Dawson na odlišné podmienky šírenia kresťanstva v západnej Európe oproti východnej časti Európy. V západnej Európe žilo obyvateľstvo predovšetkým na vidieku, zatiaľ čo vo východnej časti sa kresťanstvo šírilo najmä medzi chudobným mestským obyvateľstvom. Geary, P. J. Zur Problematik der Interpretation..., s. 116; Ch. Dawson: Zrození Evropy. Praha 1997, s. 168. Cirkev sa v západnej Európe sústreďovala v správnych strediskách (neskorších stredovekých mestách) a nedokázala hlbšie zapôsobiť na roľníkov a vidiek, kde žilo vtedy najviac obyvateľstva. Roľníci ostali najdlhšie verní svojim starodávnym obyčajom, predstavám, obradom súvisiacim so sadením a zberom úrody. Preto západná cirkev bola nútená sa prispôbiť a prijať do svojho kresťanského náboženstva pohanské zvyklosti. Mnohé staré pohanské zvyklosti neodstránila, ale len vymenila pohanský obrad za kresťanský, pohanské svätyne premenila na kresťanské, prispôbila i liturgicky rok k tradičnému roľníckemu roku, pohanské slávnosti boli nahradené kresťanskými sviatkami a naplnené novým obsahom. Napr. jeden z najväčších sviatkov – vianočný sviatok Božieho narodenia vystriedal pohanský kult nepremožiteľného slnka. Ch. Dawson: Zrození Evropy..., s. 174, 175.

³⁰ Geary, P. J. Zur Problematik der Interpretation..., s. 112.

³¹ Geary, P. J. Zur Problematik der Interpretation..., s. 112.

³² Geary, P. J. Zur Problematik der Interpretation..., 113, 115.

³³ Ersgard, L.: The Change of Religion and its Artefacts. An Example from Upper Dalarna. In: Thirteen Essays on Medieval Artefacts fran. Papers of the Archaeological Institute University of Lund. Lund 1993 - 1994, s. 79.

v Hornej Dalarne v časti Švédska, v ktorej práve tieto “feudálne” prvky chýbali a až do súčasnosti tam v spoločnosti hrajú primárnu úlohu príbuzenské vzťahy.³⁴ Skúmanú otázku študoval, rovnako ako vyššie spomínaní autori, na podklade archeologických prameňov. Podľa L. Ersgarda snaha mnohých archeológov odlišiť v hrobách pohanske prvky od kresťanských vyústila do všeobecnej predstavy, že predmety v hrobách reprezentujú pohanstvo, zatiaľ čo ich absencia hovorí pre kresťanstvo a kvôli takémuto odlišovaniu artefaktov sa stráca akákoľvek možnosť preniknúť do hĺbky konceptuálneho sveta ľudí.³⁵ V článku sa autor zameriava na hľadanie náboženského obsahu v artefaktoch a upozorňuje, že nie sú to iba artefakty sami o sebe, ktoré tento obsah určujú. Je to i okolitý kontext, ktorý má význam a ktorý nemôže byť uzavretý do individuálneho hrobu alebo cintorína.³⁶ Výsledky výskumu zmeny náboženstva v danej farnosti poukázali na kontinuitu niektorých starších zvyklostí, ktoré boli pretransformované a prenesené do nového náboženstva. Ako jeden z príkladov uviedol L. Ersgard význam mincí, ktoré v starom i v novom náboženstve slúžili ako sprostredkovateľ pre komunikáciu s Bohom.³⁷

V Nemecku vyšla v roku 2000 podrobná štúdia k problematike kristianizácie od A. Schülkeovej. Autorka sa v práci podrobne venovala otázkam interpretácie a možnostiam ďalšieho výskumu šírenia kristianizácie na podklade archeologických prameňov predovšetkým z pohrebísk. V článku zhrnula i doterajšie výsledky výskumu nemeckých archeológov. V závere štúdie konštatuje, že tradičné archeologické metódy, ktorými pracovali nemeckí bádatelia do začiatku 80-tych rokov, neprinášali výraznejšie výsledky pri riešení otázok spojených so šírením kresťanstva.³⁸ Pre posun v diskusii A. Schülkeová odporúča využiť skúsenosti a poznatky pri interpretáciách hrobov a pohrebísk z oblasti tzv. “Contextual Archaeology” (u nás známa skôr pod názvom postprocesuálna archeológia). Zároveň sa domnieva, podobne ako i spomínaní P. J. Geary a L. Ersgard, že téma kristianizácie musí byť chápaná “sociologicky” - k človeku - a nie zameraná len na materiálnu pozostalosť, kde úlohu hrá zlatý plechový kríž alebo amulety. Téma musí byť zároveň konkretizovaná, definovaná a rozširovaná a pri jej skúmaní by sa mali využívať i analógie z etnografie a histórie.³⁹ Za takúto prípadovú štúdiu je možné považovať knihu (niekoľkokrát citovanú v tomto príspevku) P. Sommera,⁴⁰ v ktorej autor podal veľmi konkrétny pohľad do zložitého duchovného sveta ľudí vo včasnostredovekých Čechách.

Cieľom príspevku bolo poukázať na skutočnosť, že problematika kristianizácie je v mnohých európskych krajinách medzi archeológmi veľmi frekventovaná. Výsledky výskumov zahraničných archeológov v tejto oblasti priniesli zaujímavé konkrétne poznatky o procese prijímania kresťanstva. Mnohí archeológovia si uvedomujú obmedzenosť archeologických prameňov vypovedať o celom náboženskom systéme bez poznania okolitého kontextu a bez poznatkov z histórie, kultúrnej antropológie, etnológie, prípadne sociológie.⁴¹

³⁴ Ersgard, L.: *The Change of Religion...*, s. 80.

³⁵ Ersgard, L.: *The Change of Religion...*, s. 80.

³⁶ Ersgard, L.: *The Change of Religion...*, s. 80.

³⁷ Ersgard, L.: *The Change of Religion...*, s. 91, odvoláva sa na podobné pozorovania v západnej Európe v 13. storočí a odkazuje na publikáciu G. Dubyho: *The Early Growth of the European Economy. Warriors and Peasants from the Seventh to the Twelfth Century*. London.

³⁸ Schülke, A.: *Die “Christianisierung” als...*, s. 99-103.

³⁹ Schülke, A.: *Die “Christianisierung” als...*, s. 112, 117. Pridať by sa mohli i poznatky z filológie. Boli to jazykovedci, ktorí k problematike predcyrilometodských misií dokázali prítomnosť západných misionárov z bavorskej oblasti a zároveň i ich znalosť slovanských jazykov, napr. A. V. Isačenko. *Začiatky vzdelanosti vo Veľkomoravskej ríši*. Turč. Sv. Martin 1948.

⁴⁰ Sommer, P.: *Začátky křesťanství v Čechách, kapitoly z dějin rané středověké duchovní kultury*. Praha 2001.

⁴¹ P. J. Geary: *Zur Interpretation...*, s. 111; L. Ersgard: *The Change of Religion...*, 80; Schülke, A.: *Die “Christianisierung” als...*, s. 117.

Preukázalo sa, že skúmanie zvlášť pohanských a zvlášť kresťanských zvyklostí prinieslo len veľmi všeobecné závery a zovšeobecňovanie je veľmi nebezpečným momentom pri skúmaní tejto témy. Ostáva len nádej, že tento informatívny článok prispeje k potrebnému prehĺbeniu záujmu o problematiku kristianizácie aj u nás.

Mgr. Hana Chorvátová; Katedra histórie, Fakulta humanitných vied UMB, Tajovského 40,
974 01 Banská Bystrica (chorvatova@fhv.umb.sk)

Zusammenfassung

Zur Interpretation und zu methodologischen Lösungen des Problems der Christianisierung im frühen Mittelalter in der Archäologie

Hana Chorvátová

Die Problematik der Änderung der Religion - vom Heidentum zum Christentum - im frühmittelalterlichen Europa war und ist ein Thema, das für die Forschung in allen europäischen Ländern von erheblicher Bedeutung ist. Zugleich gehört das Thema der Christianisierung zu den kompliziertesten. Das Problem liegt nicht nur in der Unzulänglichkeit archäologischer und schriftlicher Quellen, sondern ebenfalls in der Art und Weise, wie Forscher versuchen, Erkenntnisse über das Denken und die religiösen Vorstellungen der frühmittelalterlichen Gesellschaften zu gewinnen. Hier bestehen zahlreiche Gefahren und Zweifel.

Ein kurzer Überblick über die betreffenden Studien zeigt die verschiedenen Zugänge zur Lösung dieser Problematik. Manche Archäologen interpretieren ihre Quellen auf der Grundlage eines schematischen heidnisch-christlichen Dualismus. Da dabei jedoch sehr wenig Erkenntnisse der Geschichtswissenschaft, der Ethnologie und Kulturanthropologie berücksichtigt wurden, ergaben diese Studien nur sehr allgemeine Schlüsse. Mehr Erkenntnisse zum Problem der Christianisierung erbrachten Studien, die sich mit konkreten Erscheinungen beschäftigen, die sowohl in heidnischem wie in christlichem Kontext anzutreffen sind. In der Slowakei wurde dieser Ansatz bislang nicht angewandt.